

Możliwości łączenia podejścia ilościowego i jakościowego w badaniach nad osobowością

Mariola Łaguna*

Instytut Psychologii

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Katarzyna Stemplewska-Żakowicz

*Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa
im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie*

COMBINING QUANTITATIVE
AND QUALITATIVE APPROACHES
IN PERSONALITY STUDIES

Abstract. The article presents some possibilities of combining quantitative and qualitative methodological approaches in personality studies. It compares quantitative and qualitative research paradigms and, describes their advances and shortcomings. On the base of this it presents examples of successful combinations of both approaches. McAdams' life-story interview, „N = 1” experiments in behavior analysis, Little's personal projects and other conceptions are shortly described, Current advancements in methodology offer new possibilities for study planning and data analyses that help to resolve the dilemma whether to choose quantitative or qualitative approach.

Podejmując badania z zakresu psychologii osobowości, stajemy przed dylematem, określanym przez Waltera Mischela (2004) jako klasyczny „paradoks osobowości”, w jaki sposób pogodzić stałe, niezmiennie psychologiczne właściwości wyróżniające każdą osobę spośród innych z jednoczesną zmiennością jej uczuć, sądów i działań w różnych sytuacjach i różnych momentach. Inaczej

* Adres do korespondencji: Mariola Łaguna, Instytut Psychologii KUL, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: laguna@kul.pl

Katarzyna Stemplewska-Żakowicz, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej, Al. Jerozolimskie 200, 02-486 Warszawa; e-mail: stemplewska.zakowicz@gmail.com

ujmując ten dylemat – jak pogodzić ujęcie indywidualności, a przy tym zmienności osoby, z możliwością wyprowadzania ogólnych prawidłowości dotyczących ludzi w ogóle, porównywania ich między sobą. Z psychometrycznego punktu widzenia, przyjmując założenia klasycznej teorii testów (Hornowska, 2005), można postawić to pytanie jeszcze inaczej – jak nie sprowadzić indywidualności, jaką wnosi osoba badana, jej odmiennych reakcji na różne sytuacje, specyficznego podejścia do różnych celów, niepowtarzalnego sposobu komunikowania, jedynie do minimalizowanego w badaniu błędu pomiaru. Dylemat ten odwołuje się także do znacznie bardziej podstawowych rozstrzygnięć na poziomie metateoretycznym, dotyczących tego, czy psychologia, a zwłaszcza psychologia osobowości, może przyjąć założenie o jednorodności badanych obiektów i braku ich spontanicznej dynamiki, przyjmowane przez nauki ścisłe (por. Paluchowski, 2010).

Wypracowane w psychologii dwa klasyczne podejścia do badań: ilościowe i jakościowe, wydają się nie w pełni radzić sobie z tym dylematem. Każde z nich koncentruje się na jednej z jego stron, gorzej radząc sobie z drugą. Podejście ilościowe na ogół poszukuje ogólnych prawidłowości w funkcjonowaniu osobowości, przyjmuje perspektywę typową dla nauk nomotetycznych¹. Podejście jakościowe koncentruje się natomiast na tym, co jest specyficzne dla indywidualnej osoby, przyjmując perspektywę opisową i rozumiejącą, typową dla nauk idiograficznych. Podejścia te zwykle traktowane są jako przeciwstawne, a spór o to, które jest bardziej uprawomocnione w badaniach, jest wciąż żywy, na co wskazuje na przykład interesująca polemika wokół artykułu Władysława Jacka Paluchowskiego „Spór metodologiczny czy spór koncepcji – badania ilościowe vs jakościowe”, opublikowana w *Rocznikach Psychologicznych* (13(2010), nr 1). Podejście ilościowe pozwala na poszukiwanie przyczyn, wyjaśnianie zjawisk, często dzięki manipulacji eksperymentalnej, koncentruje się jednak na różnicach między osobami, pomijając zmienność i niepowtarzalność indywidualnych reakcji. Wybór metod jakościowych natomiast pozwala na analizowanie indywidualności i niepowtarzalności osoby, wyrażającej się m.in. zróżnicowaniem jej reakcji na różne sytuacje, zmianą zachowań w czasie, a także na analizowanie sensu i znaczenia nadawanego indywidualnym doświadczeniom (odkrywanego zwykle poprzez analizę narracji), rezygnując jednak najczęściej z dążenia do uogólnień.

Na poziomie założeń metateoretycznych pierwsze z tych podejść odwołuje się do paradygmatu (neo)pozytywistycznego, jest nastawione na weryfikację teorii i powtarzalność badań, odrzucenie hipotez, które nie znajdują potwierdzenia w danych empirycznych (Popper, 2002). Podejście jakościowe natomiast odwołuje się do postpozytywizmu i konstruktywizmu (Guba, Lincoln, 1998; Straś-Romanowska, 2010), będąc nastawione na poznanie jednostkowego, niepowtarzalnego rozumienia świata. Na poziomie tak ogólnych założeń ontologicznych i epistemologicznych podejścia te wydają się całkowicie przeciwstawne. Jeśli jednak potraktujemy tę odmienność podejść jako zróżnicowa-

¹ Na ogół podejście ilościowe wiąże się z nomotetycznym sposobem uprawiania nauki, zaś jakościowe – z idiograficznym, nie należy jednak utożsamiać tych terminów. Możliwe jest także stosowanie analiz ilościowych dla zrozumienia indywidualnej osoby, a badanie jakościowe nie musi wykluczać możliwości poszukiwania uogólnień (por. Oleś, 2010).

nie na poziomie stosowanych metod, okazuje się, że nie tylko nie są one ze sobą sprzeczne, ale mogą one być z powodzeniem łączone w różny sposób (Creswell, 2009; Kelle, 2006; Lachowicz-Tabaczek, 2010; Lewicka, 2010; Oleś, 2010; Stemplewska-Żakowicz, 2010; Stemplewska-Żakowicz, Paluchowski, 2008; Suchańska, 2010).

Właśnie możliwościom zarówno łączenia podejść, jak i poszukiwania drogi pośredniej pomiędzy nimi jest poświęcony niniejszy numer *Przeglądu Psychologicznego*. Zawarte w nim teksty wskazują na dwa sposoby integracji tego co jakościowe, z tym, co ilościowe. Pierwszy sposób polega na łączeniu obu podejść z zachowaniem ich odmienności i odrębności. Jest on nazywany modelem mieszanych metod (Creswell, 2009). W praktyce realizacja tego podejścia może przyjmować strategię sekwencyjną lub równoległą. W strategii sekwencyjnej badania jakościowe i ilościowe stosowane są naprzemiennie, na przykład na etapie eksploracji problemu badacz stosuje podejście jakościowe, aby potem mając lepsze rozeznanie w obszarze badawczym, postawić trafniejsze hipotezy i poddać je weryfikacji w badaniach ilościowych. Możliwa jest także odwrotna kolejność – wyjście od analizy ilościowej, a następnie pogłębienie jej wyników badaniami jakościowymi. Strategia równoległa z kolei polega na stosowaniu metod zarówno ilościowych, jak i jakościowych w ramach jednego badania. Omówieniu modelu mieszanych metod poświęcony jest pierwszy artykuł w tym numerze, którego autorem jest Władysław Jacek Paluchowski.

Nieco inne spojrzenie na łączenie podejść prezentowane jest w pozostałych artykułach. Wskazują one na możliwość poszukiwania drogi pośredniej, która pozwoliłaby pogodzić to, co jakościowe, specyficzne dla indywidualnej osoby, z analizą ilościową i poszukiwaniem ogólnych prawidłowości. W ostatnich latach w badaniach nad osobowością pojawiło się wiele propozycji wskazujących na to, w jaki sposób te dwa podejścia mogą być łączone. Mimo odmienności analiz nomotetycznych i idiograficznych, nie jest konieczne traktowanie ich jako przeciwstawnych. Próbuąc nadać nazwę takiemu połączeniu, James T. Lamiell (1981) używa określenia „podejście idiotetyczne” (*idiothetic*) na określenie swojej propozycji indywidualizowania metod badawczych. Proponuje, by w badaniach prowadzonych w psychologii osobowości uwzględniać indywidualną zmienność osoby zamiast – lub raczej oprócz – porównywania na wspólnym wymiarze jej charakterystyk z charakterystykami innych osób (co jest typowe dla psychologii różnic indywidualnych). Z jednej strony możliwe jest idiograficzne badanie pojedynczej osoby w różnych momentach czasowych, z drugiej strony przy takim podejściu nie rezygnuje się jednak z poszukiwania nomotetycznych prawidłowości, które mogą zostać poddane międzyjednostkowej weryfikacji.

Łączenie podejścia idiograficznego z nomotetycznym pozwala zaradzić do pewnego stopnia wskazywanym przez krytyków mankamentom każdego z tych podejść stosowanego odrębnie. W uproszczeniu – i nieco stronniczo (faworyzując dyskurs metod ilościowych) – można powiedzieć, że wzajemne zarzuty przedstawicieli dwu podejść dotyczą fundamentalnych parametrów pomiaru: obiektywności, rzetelności i trafności. Zwolennicy metod ilościowych krytykują metody jakościowe za subiektywizm i brak „twardych” sposobów opisu i oceny badanych zjawisk, co przesądza o tym, że badania jakościowe nie mogą – ich zdaniem – być rzetelne, a zatem także i trafne (bo rzetelność jest granicą trafności). Zwolennicy badań jakościowych odpowiadają na to krytyką

klasycznych pojęć psychometrycznych i stworzeniem własnych standardów (Lincoln, Guba, 1985, por. Stemplewska-Żakowicz, 2005, 2008), w których np. tradycyjnej trafności (wewnętrznej) odpowiada nowe pojęcie wiarygodności (*credibility*), oznaczające adekwatność wyników wobec subiektywnej rzeczywistości uczestników badania.

Ze swej strony zwolennicy metod jakościowych wytykają „ilościowcom”, że ich badania są mało wiarygodne, ponieważ istotne czynniki sprawcze, zwłaszcza te pochodzące z kontekstu społecznego (np. interakcja badacza i uczestnika badania) rozumiane są tu jedynie jako źródło wariacji błędu. Dążąc do złudnego ideału obiektywności², badacze ilościowi coraz silniej ograniczają i standaryzują możliwe wypowiedzi uczestników badań, ignorując w ten sposób ich wewnętrzną rzeczywistość wraz z jej zmiennością i różnorodnością. To sprawia, że badaniom ilościowym brakuje elementarnej trafności – przekonują przedstawiciele metod jakościowych (zob. Denzin, Lincoln, 1998; Guba, Lincoln, 1998).

Wykorzystanie elementów jakościowych i ilościowych w tym samym badaniu wydaje się oferować możliwość uwolnienia go od przynajmniej części tych dwustronnych zarzutów. Na przykład oparte na analizie narracji badania Dana McAdamsa i współpracowników (McAdams, Diamond, de St. Aubin, Mansfield, 1997) obejmują wstępne zbieranie swobodnych wypowiedzi uczestników badania i następnie poddanie tych danych jakościowych kwantyfikacji i analizie ilościowej (obok analizy jakościowej). Wobec takiego postępowania nie sposób wysunąć zarzutu, że nie respektuje ono subiektywnego świata autora wypowiedzi. Świat ten zostaje odzwierciedlony w narracji, którą badacz otrzymuje w niezakłóconej, pełnej formie i może analizować jakościowo w dowolny sposób. Tak więc badanie jest trafne wedle kryterium podejścia jakościowego, a zarazem późniejsza kwantyfikacja i analiza ilościowa pozwala też na uzyskanie wniosków o charakterze nomotetycznym.

Wewnętrzną zmienność i różnorodność osoby możemy z kolei poznawać dzięki eksperymentom z udziałem jednej osoby. Pozwalają one testować hipotezy na temat indywidualnych, być może niepowtarzalnych, związków pewnych zmiennych u konkretnej osoby i z tego powodu stanowią szczególne połączenie idiograficznego celu badania z niemal sztandarową metodą podejścia nomotetycznego – metodą eksperymentalną. Eksperymenty „N = 1” znajdują zastosowanie szczególnie jako eksperymenty diagnostyczne, pozwalające określić uwarunkowania pewnych niekorzystnych zjawisk i zaplanować oddziaływania terapeutyczne. Polskim klinicytom rekomendował je Andrzej Lewicki (1968), a Jerzy Brzeziński (1983) sformułował zalecenia dotyczące ich rygorów metodologicznych. Współcześnie jednopodmiotowe plany eksperymentalne szczególnie często wykorzystuje się w funkcjonalnej analizie zachowania, gdzie służą do określania przyczyn i funkcji określonego zachowania, np. autoagresji (Iwata i in., 1994; por. Suchowierska, 2008).

² Badacze jakościowi uważają, że wszelkie poznanie jest subiektywne – można jedynie zdawać sobie z tego sprawę lub nie. Ideał obiektywności badania lepiej więc zastąpić wymogiem jego potwierdzalności (*confirmability*) lub też świadomym zarządzaniem subiektywnością w badaniu (por. Stemplewska-Żakowicz, 2008), np. tak jak się to czyni w metodzie Holsteina i Gubriuma (1995).

Podobne strategie znaleźć można także w innych obszarach badań nad osobowością, jak choćby w podejściu przyjmowanym przez E. Tory Higginsa (1987) w analizowaniu rozbieżności w systemie Ja. Odwołując się do tego przykładu, można wskazać na specyfikę tak rozumianego łączenia tego, co jakościowe, z analizą ilościową. W badaniach Higginsa, zamiast odpowiadać na standardowe pytania skal do pomiaru różnych aspektów Ja, badani swobodnie generują opisy własnej osoby. Opisy te nie są jednak analizowane wyłącznie pod względem treściowym, co byłoby charakterystyczne dla podejścia jakościowego. U każdej z badanych osób, na podstawie tak zindywidualizowanego materiału wyjściowego (samodzielnie wygenerowane opisy siebie), ustalone są rozbieżności między komponentami systemu Ja (np. między Ja realnym a Ja powinnościowym), które następnie poddawane są analizom ilościowym uwzględniającym zróżnicowanie międzyjednostkowe (Higgins, Shah, Friedman, 1997; Bąk, w recenzowaniu). Wykorzystując materiał jakościowy, w dodatku odmienny dla każdej z badanych osób, poszukuje się w ten sposób ogólnych zależności między rozbieżnościami systemu Ja a na przykład doświadczanymi emocjami, zachowaniami.

Zindywidualizowanie materiału w metodzie Higginsa, analiza narracji według McAdamsa czy eksperymenty z udziałem jednej osoby to przykłady, które nie wyczerpują zbioru propozycji metodologicznych, realizujących drugi z dwu wcześniej opisanych sposobów łączenia podejścia jakościowego z ilościowym – ten polegający na uwzględnieniu elementów obu podejść w tym samym badaniu. Wśród innych propozycji tego typu można wymienić m.in. indywidualizację procedur eksperymentalnych (Orom, Cervone, 2009), analizę celów osobistych (McGregor, Little, 1998) i systemu wartościowań (Hermans, 1988), a także automatyczną analizę tekstu (Tausczik, Pennebaker, 2010). Niektóre z wymienionych propozycji, które pokazują m.in. przykłady kwantyfikacji danych jakościowych, prezentują kolejne zawarte w tym numerze *Przeгляdu* artykuły.

Analizy, w których spontanicznie wygenerowane narracje poddano opracowaniu ilościowemu obok analizowania warstwy treściowej ukrytych w nim znaczeń, przedstawiła w swoim artykule Anna Cierpka. Podobnie analiza zróżnicowanych indywidualnie doświadczeń i przypisywanych im emocji, przedstawiona przez Małgorzatę Puchalską-Wasyl, analiza celów osobistych, o której pisze Mariusz Zięba, a także automatyczna analiza tekstu, zaprezentowana przez Bartosza Szymczyka, Wojciecha Żakowicza i Katarzynę Stemplewską-Żakowicz, również stanowią przykłady opracowania materiału jakościowego, zróżnicowanego na poziomie indywidualnym, z wykorzystaniem analiz ilościowych w poszukiwaniu ogólnych prawidłowości. Nie jest to jednak jedyna możliwość – inną perspektywę, bardzo bliską temu, co postulował Lamiell (1981), opisuje Piotr Oleś, omawiając koncepcję wewnętrznej architektury osobowości i specyficzne dla niej badania z wykorzystaniem idiograficznie modyfikowanych procedur eksperymentalnych.

Odwołując się do wskazanych tu przykładów specyficznego łączenia podejścia jakościowego z ilościowym można zastanawiać się, co jest dla nich charakterystyczne, co zapożyczyły z obydwu tych podejść. Z jednej strony, tak jak w podejściu jakościowym, przyjmują one, że każda osoba jako niepowtarzalna wnosi do badania swoje indywidualne doświadczenie, cele, style komunikowania, które są uwzględniane w badaniu na przykład poprzez indywidualizację

procedury badania lub analizę indywidualnego wytworu, jakim jest tekst. Odmienne niż w typowych badaniach eksperymentalnych, dopuszczalne jest tu więc zindywidualizowanie manipulacji eksperymentalnej. Z drugiej strony jednak podejście to nie rezygnuje z poszukiwania ogólnych prawidłowości, sprowadza badaną rzeczywistość do wskaźników ilościowych, poddawanych następnie analizie statystycznej, dąży do minimalizacji wpływu badacza i jego subiektywnych interpretacji (np. poprzez procedury automatycznej analizy tekstu). Jest to więc próba ujęcia wyjątkowości osoby, nie rezygnująca jednak z neopozytywistycznego rygoru metodologicznego.

Przedstawione propozycje łączenia obu podejść przyjmują bowiem za podstawę neopozytywistyczny paradygmat nauki, odwołując się do zasad weryfikowalności teorii i powtarzalności badań, rozszerzając przy tym repertuar stosowanych metod badawczych. Z pewnością respektują reguły ważne dla każdego badania empirycznego: dążenia do trafności wewnętrznej i zewnętrznej, powtarzalności badań, obiektywności, współmierności między teorią a obserwacjami (por. Paluchowski, 2001). Trudno jednak nie zauważyć, że mimo podjęcia wysiłku w celu uwzględnienia indywidualności człowieka, podejścia te kładą jednak akcent raczej na aspekty formalne niż treściowe, skupiają się na przykład na ocenach emocji doświadczanych w związku z różnymi osobami czy też celami osobistymi, częstości słów odnoszących się do Ja w wypowiedzi osoby. Subiektywny sens nadawany doświadczeniu, treściowa zawartość przeżyć, celów, wypowiedzi, schematów Ja, nadal wymyka się pełnemu ujęciu w pomiarze ilościowym, który tu jest dokonywany. Zwolennicy podejścia jakościowego mogą być rozczarowani tym, że owa „jakość” w proponowanych tu ujęciach jest tak wąsko rozumiana. Prawdopodobnie czekają nas kolejne próby uwzględnienia tych aspektów, być może dzięki dalszemu rozwojowi metodologii badań jakościowych (Flick, 2011).

Warto jednocześnie zauważyć, że postęp w dziedzinie analitycznych modeli wielozmiennych pozwala coraz lepiej ujmować ilościowo to, co dotychczas wydawało się możliwe jedynie do uchwycenia w badaniach jakościowych. Nowe metody analityczne umożliwiają tworzenie modeli ujmujących całościowo badane zjawisko, bez izolowania poszczególnych zmiennych, uwzględniając także zindywidualizowanie reakcji poszczególnych osób. Proponowane są na przykład bardzo interesujące modele, które pozwalają w sposób ilościowy ujmować relacje między cechą a stanem, uwzględniając intraindywidualną zmienność w różnych sytuacjach, różnych punktach czasowych (Hamaker, Nesselroade, Molenaar, 2007). Badanie relacji między cechami a stanami, na przykład lęku, stanowi od lat ważny obszar w psychologii osobowości (Spielberger, Reheiser, 2009), pozwala w pewien sposób ująć ułotność przeżyć zależną od kontekstu sytuacyjnego, nie rezygnując jednak z możliwości porównań międzyosobniczych. Analiza indywidualnej dynamiki stanów psychicznych, która wydawała się dotychczas domeną analiz jakościowych, okazuje się możliwa do uchwycenia z wykorzystaniem podejścia ilościowego i zaawansowanych metod analitycznych. Proponowany model „pozwała traktować osoby częściowo jako unikalne byty (ze względu na jakościowe różnice między nimi w zakresie struktury doświadczanych stanów), a jednocześnie dokonywać sensownych ilościowych porównań między nimi w zakresie, w jakim są bytami tego samego rodzaju i mogą być uszeregowane na wymiarze cechy” (Hamaker

i in., 2007, s. 310). Model ten pozwala także na uwzględnienie dynamicznych zmian w zachowaniu osoby pod wpływem sytuacji.

Inną ciekawą propozycją jest pomiar idiograficzny (*idiographic assessment*), czyli zindywidualizowany dobór bodźców w narzędziu pomiarowym, tak aby było ono jak najbardziej odpowiednie dla konkretnej osoby badanej (Haynes, Mumma i Pinson, 2009). Proponowany jest także model matematyczny dla wielopoziomowej analizy tego rodzaju danych, która jednak, jak piszą autorzy, jak na razie przekracza możliwości obliczeniowe istniejących pakietów statystycznych.

Patrząc od strony pomiaru i upraszczając nieco, można powiedzieć, że podejście jakościowe w badaniu osobowości zajmuje się analizowaniem wariacji wewnątrzindywidualnej, natomiast podejście ilościowe – wariacji międzyosobniczej. Nie jest konieczne rozdzielenie tych obszarów. Już w roku 1981 Jerzy Brzeziński i Ryszard Stachowski opisali plany jednoczynnikowej i wieloczynnikowej analizy wariacji z powtarzаныmi pomiarami, umożliwiające porównywanie wewnętrznej dynamiki badanych zjawisk u pojedynczych osób (Brzeziński, Stachowski, 1981). Współcześnie coraz szerzej rozpowszechnione metody analiz wielopoziomowych (*multilevel analyses*) umożliwiają analizowanie obydwu tych źródeł zmienności w jednym badaniu. Pozwalają na jednoczesne ujmowanie zależności na poziomie intra-, jak i interindywidualnym, a nawet analizę złożonych interakcji zmiennych z obu tych poziomów (Nezlek, 2007). Jest to jeszcze jedna ze stosunkowo nowych dróg integracji tego, co wydawało się odrębne i wymagające odmiennych podejść metodologicznych. Propozycje tego rodzaju wychodzą naprzeciw zgłaszanym wiele lat temu postulatom teoretycznym Mischela (1968) czy też Lamiella (1981), pozwalają na uwzględnienie osobowości jednostki, jej zmian, zależności od sytuacji, a jednocześnie stabilności cech, dając możliwości porównań międzyosobniczych. Postęp metodologiczny może przyczyniać się więc do postępu w badaniach nad osobowością, także w obszarach wydawałoby się trudno dostępnych analizie empirycznej. Mamy nadzieję, że jedną z inspiracji do takich przedsięwzięć badawczych stanie się niniejszy numer *Przeglądu Psychologicznego*, zawierający wybrane propozycje łączenia różnych elementów podejścia idiograficznego i nomotetycznego, ilościowego i jakościowego.

BIBLIOGRAFIA

- Bąk, W. (w recenzowaniu). Self-standards and self-discrepancies: Testing the structural models of self-knowledge. *Journal of Research in Personality*.
- Brzeziński, J. (1983). Wartość eksperymentu patopsychologicznego dla diagnostyki klinicznej. [W:] W. J. Paluchowski (red.), *Z zagadnień diagnostyki osobowości* (s. 93-106). Wrocław: Ossolineum.
- Brzeziński, J., Stachowski, R. (1981). *Zastosowanie analizy wariacji w eksperymentalnych badaniach psychologicznych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Creswell, J. W. (2009). Mapping the field of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 3, 95-108.

- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (1998). Introduction: Entering the field of qualitative research. [W:] N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (red.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (s. 1-34). London: Sage.
- Flick, U. (2011). *Jakość w badaniach jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (1998). Competing paradigms in qualitative research. [W:] N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (red.), *The landscape of qualitative research* (s. 195-220). London: Sage.
- Hamaker, E. L., Nesselroade, J. R., Molenaar, P. C. M. (2007). The integrated trait-state model. *Journal of Research in Personality*, 41, 295-315.
- Haynes, S. N., Mumma, G. H., Pinson, C. (2009). Idiographic assessment: Conceptual and psychometric foundations of individualized behavioral assessment. *Clinical Psychology Review*, 29, 179-191.
- Hermans, H. J. M. (1988). On the integration of nomothetic and idiographic research methods in the study of personal meaning. *Journal of Personality*, 56, 785-812.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319-340.
- Higgins, E. T., Shah, J., Friedman, R. (1997). Emotional responses to goal attainment: Strength of regulatory focus as moderator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 515-525.
- Holstein, J. A., Gubrium, J. F. (1995). *The active interview*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hornowska, E. (2005). *Testy psychologiczne: teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Iwata, B. A., Pace, G. M., Dorsey, M. F., Zarccone, J. R., Vollmer, T. R., Smith, R. G., Rodgers, T. A., Lerman, D. C., Shore, B. A., Mazaleski, L. J., Goh, H. L., Cowdery, G. E., Kalsher, M. J., McCosh, K. C., Willis, K. D. (1994). The function of self-injurious behavior: An experimental-epidemiological analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27, 215-240.
- Kelle, U. (2006). Combining qualitative and quantitative methods in research practice: Purposes and advantages. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 293-311.
- Lachowicz-Tabaczek, K. (2010). O potrzebie łączenia podejścia ilościowego z jakościowym w psychologicznych badaniach naukowych. *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 45-49.
- Lamiell, J. T. (1981). Toward an idiographic psychology of personality. *American Psychologist*, 36, 276-289.
- Lewicka, M. (2010). Aurea mediocrita, czyli o tym, czy jakość może przejść w ilość. *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 51-60.
- Lewicki, A. (1968). *Psychologia kliniczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lincoln, Y. S., Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.

- McAdams, D. P., Diamond, A., de St. Aubin, E., Mansfield, E. (1997). Stories of commitment: The psychosocial construction of generative lives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 678-694.
- McGregor, I., Little, B. R. (1998). Personal projects, happiness, and meaning: On doing well and being yourself. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 494-512.
- Mischel, W. (1968). *Personality and assessment*. New York: Wiley.
- Mischel, W. (2004). Toward an integrative science of the person. *Annual Review of Psychology*, 55, 1-22.
- Nezlek, J. B. (2007). A multilevel framework for understanding relationships among traits, states, situations, and behaviors. *European Journal of Personality*, 21, 789-810.
- Oleś, P. (2010). Spór o metody czy wartość badań? *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 61-67.
- Orom, H., Cervone, D. (2009). Personality dynamics, meaning, and idiosyncrasy: Identifying cross-situational coherence by assessing personality architecture. *Journal of Research in Personality*, 43, 228-240.
- Paluchowski, W. J. (2001). *Diagnoza psychologiczna. Podejście ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Paluchowski, W. J. (2010). Spór metodologiczny czy spór koncepcji – badania ilościowe vs jakościowe. *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 7-22.
- Popper, K. R. (2002a). *Logika odkrycia naukowego* (tłum. z angielskiego: U. Niklas). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Speilberger, C. D., Reheiser, E. C. (2009). Assessment of emotions: Anxiety, anger, depression, and curiosity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1, 271-302.
- Stemplewska-Żakowicz, K. (2005). Metoda wywiadu w psychologii. [W:] K. Stemplewska-Żakowicz, K. Krejtz (red.), *Wywiad psychologiczny*. T. 1: *Wywiad jako postępowanie badawcze* (s. 31-89). Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Stemplewska-Żakowicz, K. (2008). Obiektywność i inne metodologiczne cnoty z perspektywy postmodernistycznej wrażliwości badawczej. [W:] B. de Barbaro, B. Janusz, K. Gdowska (red.), *Narracja. Teoria i praktyka* (s. 75-103). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stemplewska-Żakowicz, K. (2010). Metody jakościowe, metody ilościowe: hamletowski dylemat czy różnorodność do wyboru? *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 87-96.
- Stemplewska-Żakowicz, K., Paluchowski, J. W. (2008). Podstawy diagnozy psychologicznej. [W:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (t. 2, s. 23-94). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Straś-Romanowska, M. (2010). Badania ilościowe vs jakościowe – pytanie o tożsamość psychologii. *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 97-105.
- Suchańska, A. (2010). Między metodą a ideologią. *Roczniki Psychologiczne*, 13, 1, 107-112.

- Suchowierska, M. (2008). Ocena funkcjonalna: metody przeprowadzania analiz i wykorzystanie ich wyników w praktyce. [W:] P. Bąbel, P. Ostaszewski (red.), *Współczesna psychologia behawioralna* (s. 63-84). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Tausczik, Y., Pennebaker, J. W. (2010). The psychological meaning of words: LIWC and computerized text analysis methods. *Journal of Language and Social Psychology*, 29, 24-54.